

قسمت اوّل

معرفی برنامه درسی اقتصاد پایه دوم
رشته ادبیات و علوم انسانی

* اهمیت و ضرورت آموزش اقتصاد

امروزه علم اقتصاد در زمره یکی از مؤثرترین و پیشروترین علوم قرار گرفته است. به کارگیری روش‌های دقیق علمی در معرفی و آزمون نظریه‌های جدید اقتصادی، در چند دهه اخیر، بر توانایی‌های این علم در تبیین پدیده‌های اقتصادی - اجتماعی به شدت افزوده است.

از سوی دیگر، رشد سریع اقتصاد جهانی، تحولات پرشتاب در فناوری اطلاعات و گسترش و پیچیده شدن مناسبات اقتصادی میان کشورها، اهمیت این علم را به سرعت افزایش داده است، به طوری که امروزه، کوچک‌ترین تحول در برخی از بورس‌های جهانی، اقتصاد بسیاری از کشورها را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ بنابراین، نیاز جوامع، در همه سطوح، به علم اقتصاد در حال گسترش است؛ از این رو، داشتن درک صحیح از روند تحولات اقتصادی یکی از شرایط اولیه برای موفقیت در زندگی اجتماعی نوین است.

ارائه تصویری ساده و درست از دانش اقتصاد و موضوعاتی که در علم اقتصاد به آنها پرداخته می‌شود، دانش‌آموزان را در انتخاب مسیر صحیح مطالعاتی خود در آینده، یاری می‌رساند. علم اقتصاد، گرچه گاهی با مفاهیمی خشک و ظاهری محاسباتی جلوه می‌کند اما در واقع علمی بسیار تکامل یافته، عمیق و جالب توجه است.

هدف ما از فراهم آوردن کتاب درس اقتصاد این است که دانش‌آموزان را با موضوعاتی که در زندگی روزمره اجتماعی و اقتصادی وجود دارند یا تأثیر می‌گذارند، آشنا کنیم و درک آنان را از فرآیندها و فعالیت‌های اقتصادی اطراف آنان افزایش دهیم. همچنین، این کتاب دانش‌آموزان را با موضوعات رشته اقتصاد و پدیده‌هایی که اقتصاددانان در مورد آنها می‌اندیشند، آشنا می‌سازد.

برنامه درس اقتصاد به میزان ۲ واحد درسی و معادل ۲ ساعت تدریس هفتگی برای پایه دوم رشته ادبیات و علوم انسانی به منظور آشنا ساختن دانش‌آموزان با موضوعات رشته اقتصاد تدوین شده است.

* اهداف اقتصادی – آموزش دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه، مصوب ششصد و چهل و هفتمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش

اهداف دوره متوسطه

- ۱- کار را عبادت می‌شمارد و از تن‌پروری و راحت‌طلبی دوری می‌جوید.
- ۲- از وسایل خود به‌خوبی نگهداری می‌کند و از تجمل‌گرایی و مصرف‌زدگی دوری می‌جوید.
- ۳- با عشق و علاقه و سخت‌کوشی وظایف شغلی خود را به‌خوبی و درست انجام می‌دهد.
- ۴- با منابع اقتصادی کشور، منطقه و جهان آشنایی دارد و برای توسعه آنها تلاش می‌کند.
- ۵- حقوق مالکیت فردی و اجتماعی را می‌داند و رعایت می‌کند.
- ۶- مشاغل مولد و مشروع جامعه خود را می‌شناسد و برای دستیابی به آنها تلاش می‌کند.
- ۷- برای ارتقای سطح اقتصادی خانواده تلاش می‌کند.
- ۸- احکام اقتصادی اسلام را می‌داند و در حدّ وظیفه به آنها پای‌بند است.
- ۹- راه‌های کسب و استمرار استقلال اقتصادی کشور را می‌داند.
- ۱۰- منابع مادی و ثروت‌های ملی را از آن خداوند و متعلق به همه نسل‌ها می‌داند.
- ۱۱- در فعالیت‌های اقتصادی از علم اقتصاد استفاده می‌کند.
- ۱۲- برای تقویت استقلال اقتصادی کشور، استفاده از تولیدات داخلی را در مقایسه با کالاهای مشابه خارجی افتخار می‌داند و در ترویج آن می‌کوشد.
- ۱۳- مشارکت در فعالیت‌های اقتصادی را وظیفه الهی، انسانی و ملی می‌داند.

اهداف کلی درس اقتصاد در دوره متوسطه

الف) حیطة شناختی

- ۱- آشنایی مقدماتی با علم اقتصاد
- ۲- آشنایی با برخی مفاهیم اساسی در اقتصاد
- ۳- آشنایی با عوامل تولید و نقش نیروی انسانی به‌عنوان مهم‌ترین عامل
- ۴- آشنایی با تأثیر کردار افراد بر متغیرهای اقتصادی جامعه
- ۵- آشنایی با برخی نهادهای اصلی مؤثر در اقتصاد (پول، بانک و بورس)
- ۶- آشنایی با عوامل و موانع توسعه

- ۷- درک اهمیت استقلال اقتصادی و نقش آن در حفظ استقلال سیاسی و فرهنگی
  - ۸- آشنایی با مفهوم توزیع درآمد
  - ۹- آشنایی با نقش دولت در اقتصاد
  - ۱۰- آشنایی با تجارت خارجی
  - ۱۱- آشنایی با برخی از سازمان‌های اقتصادی بین‌المللی
- ب) حیطه نگرشی و ارزشی**
- ۱- تعمیم واقع‌گرایی و واقع‌بینی در عرصه اقتصاد
  - ۲- علاقه‌مندی به مطالعه در زمینه مسائل اقتصادی
  - ۳- پرورش روحیه استقامت و تحمل مصائب اقتصادی برای آینده بهتر
  - ۴- پرورش روحیه تلاش و فداکاری برای پیشرفت‌های اقتصادی در جهت منافع ملی
  - ۵- اعتقاد به نقش محوری انسان و نیروی انسانی در جریان پیشرفت‌های اقتصادی
  - ۶- نگرش مثبت در استفاده بهینه از هر یک از عوامل تولید
  - ۷- کسب انگیزه مثبت نسبت به کار و فعالیت اقتصادی و نفی روحیه پشت میز نشینی
  - ۸- همدلی هرچه بیشتر با سیاست‌های اقتصادی دولت
  - ۹- کسب روحیه تلاش جهت نیل به استقلال اقتصادی
  - ۱۰- اعتقاد یافتن به امکان دستیابی به توسعه و توانایی مقابله با موانع آن
  - ۱۱- ارج نهادن به نقش دولت به‌عنوان هماهنگ‌کننده اقتصاد کشور
  - ۱۲- توجه به ضرورت عقلایی کردن تجارت خارجی
- پ) حیطه مهارتی**
- ۱- توانایی تجزیه و تحلیل مقدماتی بعضی از پدیده‌های اقتصادی
  - ۲- توانایی تجزیه و تحلیل برخی از اخبار اقتصادی روز
  - ۳- توانایی انجام محاسبات بعضی از شاخص‌های اقتصادی براساس اطلاعات کمی موجود
- (تولید ناخالص داخلی، درآمد سرانه و...)

جدول زمان بندی پیشنهادی آموزش اقتصاد

ماه	شماره جلسه	بخش	فصل	موضوع کار جلسه	صفحات	عنوان	فعالیت	محل انجام فعالیت
مهر	اول	۱	۱	تدریس عناوین ذکر شده، توضیح درباره چگونگی انجام فعالیت‌ها	۱-۱۰	نیازهای انسان، منابع و امکانات طرح مسئله اقتصادی، علم اقتصاد درباره چه موضوعاتی بحث می‌کند؟ بازیگران و فعالان در عرصه اقتصاد، آیا اقتصاد علم است؟ تعریف علم اقتصاد	۱-۱ ۱-۲ ۱-۳ ۱-۴	خارج از کلاس خارج از کلاس خارج از کلاس خارج یا داخل کلاس
مهر	دوم	۱	۱	بررسی نتایج فعالیت‌های قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۰-۱۹	اهمیت اقتصاد، علم اقتصاد و تعلیم اسلامی، چند مفهوم اولیه	۱-۵ ۱-۶	خارج یا داخل کلاس خارج یا داخل کلاس
مهر	سوم	۱	۲	بررسی نتایج درس و فعالیت‌های قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۲۰-۲۶	آشنایی با شاخص‌های اقتصادی تولید ملی و اندازه‌گیری آن، مفهوم استهلاك تولید ناخالص ملی، تولید ناخالص داخلی، درآمد ملی، شاخص‌های سرانه	۱-۷ ۱-۸	خارج یا داخل کلاس خارج از کلاس
مهر	چهارم	۱	۲	بررسی نتایج درس و فعالیت‌های قبلی، تدریس عناوین	۲۷-۳۳	محاسبه تولید کل جامعه، مفهوم محاسبه به قیمت جاری و ثابت	-	-
آبان	پنجم	۲	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۳۴-۳۹	تولید، تولیدکنندگان، انگیزه تولیدکنندگان، هزینه، درآمد و سود	۲-۱ ۲-۲ ۲-۳ ۲-۴	خارج یا داخل کلاس داخل کلاس داخل کلاس خارج از کلاس
آبان	ششم	۲	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۳۹-۴۴	عوامل تولید	۲-۵	خارج از کلاس

ماه	شماره جلسه	بخش	فصل	موضوع کار جلسه	صفحات	عنوان	فعالیت	محل انجام فعالیت	
آبان	هفتم	۲	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌های توضیح‌درباره چگونگی انجام آنها	۴۵-۴۸	بررسی رفتار اقتصادی مصرف‌کنندگان، بررسی رفتار اقتصادی تولیدکنندگان	۲-۶	خارج از کلاس	
آبان	هشتم	۲	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌های توضیح‌درباره چگونگی انجام آنها	۴۹-۵۵	تعادل و قیمت تعاونی بازار چیست؟ رقابت و انحصار	۲-۷	خارج از کلاس	
آذر	نهم	۳	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌های توضیح‌درباره چگونگی انجام آنها	۵۶-۶۰	دولت و اقتصاد. نقش اقتصادی دولت	۳-۱ ۳-۲ ۳-۳	داخل کلاس خارج از کلاس خارج از کلاس	
آذر	دهم	ارزش‌یابی و مروری بر درس‌های گذشته							
آذر	یازدهم	۳	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح‌درباره چگونگی انجام آنها	۶۰-۶۴	منظور از دخالت دولت چیست؟ اختلاف‌نظر بین اقتصاددانان درباره نقش دولت در اقتصاد	۳-۴	داخل کلاس	
آذر	دوازدهم	۳	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح‌درباره چگونگی انجام آنها	۶۵-۷۲	اقتصاد وسیله است نه هدف، استقلال اقتصادی و راهایی از وابستگی، استقلال اقتصادی چیست؟ تلاش برای ریشه‌کن کردن فقر، توجه به شأن و منزلت انسان، مشروع بودن قابلیت در عین مبارزه با ثروت‌اندوزی حرام، ایجاد شکوفایی اقتصادی در تمام مناطق و رفع تبعیض بین آنها، رشد پایدار و حفظ محیط‌زیست	-	-	
دی	سیزدهم	۳	۳	بررسی نتایج درس قبلی	۷۳-۸۰	تعریف بودجه، اهمیت بودجه کل کشور، بودجه از آغاز تا انجام، خزانه، درآمدهای دولت	۳-۵ ۳-۶	خارج یا داخل کلاس خارج از کلاس	

ماه	شماره جلسه	بخش	فصل	موضوع کار جلسه	صفحات	عنوان	فعالیت	محل انجام فعالیت
دی	چهاردهم	۳	۳	بررسی نتایج درس قبلی، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۸۰-۸۴	طبقه‌بندی مالیات‌ها، انواع نرخ‌های مالیاتی، انواع مالیات	۳-۷	خارج یا داخل کلاس
دی	پانزدهم	۳	۳	بررسی نتایج درس قبلی	۸۴-۸۹	هزینه‌های دولت، طبقه‌بندی مخارج دولت	۳-۸	داخل کلاس
دی	شانزدهم	ارزش‌یابی نوبت اول						
بهمن	هفدهم	۴	۱	تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۹۰-۹۷	مقدمه، رشد و توسعه، اندازه‌گیری رشد و توسعه، فاصله توسعه نیافتگی	۴-۱ ۴-۲ ۴-۳	خارج از کلاس خارج از کلاس خارج یا داخل کلاس
بهمن	هجدهم	۴	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۹۸-۱۰۳	مقدمه، فقر مطلق و فقر نسبی، توزیع درآمد و معیار سنجش آن، سیاست کاهش فقر و نابرابری	۴-۴ ۴-۵	خارج یا داخل کلاس خارج از کلاس
بهمن	نوزدهم	۴	۳	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۰۴-۱۱۲	دولت و توسعه، دیدگاه طرفداران اقتصاد آزاد، دیدگاه طرفداران مداخله دولت	۴-۶ ۴-۷ ۴-۸	داخل کلاس داخل کلاس داخل کلاس
اسفند	بیستم	۵	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۱۳-۱۲۱	تاریخچه پول، پول فلزی، پول کاغذی، پول ثبتی یا تحریری، نقدینگی، اهمیت پول	۵-۱ ۵-۲ ۵-۳	خارج از کلاس خارج یا داخل کلاس خارج از کلاس
اسفند	بیست و یکم	۵	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۲۱-۱۲۸	وظایف پول، قدرت خرید پول، تورم سیاست‌های پولی، سیاست‌های مالی	-	-
اسفند	بیست و دوم	۵	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۲۹-۱۳۳	پیدایش بانک، اعتبار، اسناد اعتباری	۵-۴ ۵-۵ ۵-۶	خارج از کلاس خارج یا داخل کلاس خارج از کلاس

ماه	شماره جلسه	بخش	فصل	موضوع کار جلسه	صفحات	عنوان	فعالیت	محل انجام فعالیت	
اسفند	بیست و سوم	۵	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۳۳-۱۳۹	فعالیت‌های مختلف بانک‌ها، نظام بانکی بدون ربا، بانک مرکزی	۵-۷	خارج از کلاس	
فروردین	بیست و چهارم	ارزش‌یابی و مروری بر درس‌های گذشته							
فروردین	بیست و پنجم	۵	۳	تدریس عناوین	۱۴۰-۱۴۷	محل ارتباط عرضه‌کنندگان و تقاضاکنندگان سرمایه، بازار بورس، اوراق بهادار شرکت سهامی، تأثیر بورس بر اقتصاد جامعه	۵-۸ ۵-۹	داخل کلاس داخل کلاس	
اردیبهشت	بیست و ششم	۶	۱	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۴۸-۱۵۹	تجارت بین‌الملل، موانع تجارت بین‌الملل در گذشته، تاجر و تجارت بین‌الملل، چرا ملت‌ها به تجارت روی می‌آورند؟ آیا تجارت بین‌الملل دارای منافع است؟، نقش تجارت بین‌الملل در اقتصاد کشورها، تخصص و تقسیم کار بین‌الملل،	۶-۱ ۶-۲ ۶-۳ ۶-۴	خارج از کلاس خارج از کلاس خارج از کلاس خارج از کلاس	
اردیبهشت	بیست و هفتم	۶	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۶۰-۱۶۴	مقدمه، صندوق بین‌الملل پول، بانک جهانی، سازمان تجارت جهانی	۶-۵ ۶-۶ ۶-۷	داخل کلاس داخل کلاس داخل کلاس	
اردیبهشت	بیست و هشتم	۶	۲	بررسی نتایج درس قبلی، تدریس عناوین، انجام فعالیت‌ها یا توضیح درباره چگونگی انجام آنها	۱۶۸-۱۷۲	سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (فائو)، سازمان توسعه صنعتی سازمان ملل متحد (یونیدو) اکو، سازمان کنفرانس اسلامی	۶-۸ ۶-۹	داخل کلاس داخل کلاس	
اردیبهشت	بیست و نهم	مروری بر درس‌های گذشته							

روش‌های یاددهی — یادگیری

انجام دادن هر کاری، زمانی می‌تواند توأم با موفقیت باشد که با شیوهٔ صحیح انجام پذیرد به همین دلیل، به‌کارگیری شیوه‌های صحیح آموزش متناسب با هدف‌های درس، معلم را قادر می‌سازد تا دانش‌آموزان خود را در کسب و درک موضوع‌های درسی و فراگیری مهارت‌های پیش‌بینی شده در برنامهٔ درسی یاری کند با عنایت به این‌که دبیران محترم در این خصوص آگاهی لازم را دارند، و تنها به منظور یادآوری، به معرفی برخی روش‌های تدریس که می‌تواند در تدریس درس اقتصاد نیز به‌کار گرفته شود می‌پردازیم.

— روش پرسش و پاسخ

فن «پرسش و پاسخ» چون به‌صورت متقابل انجام می‌گیرد، در جریان تدریس، سهم عمده‌ای در انتقال مطلب به دانش‌آموز دارد. این شیوه، حس کنجکاوی را برمی‌انگیزاند و تفکر خلاق ایجاد می‌کند و لذا از این طریق می‌توان استعدادهای دانش‌آموزان را شناخت. مهم‌ترین مزیت این شیوه آن است که عادت به تفکر را در دانش‌آموزان تقویت می‌کند. درضمن، این روش می‌تواند به منظور مرور مطالبی که قبلاً تدریس شده یا برای ارزش‌یابی میزان درک دانش‌آموزان از مفاهیم موردنظر به‌کار گرفته شود. فرصت سؤال، پرسش‌های پی‌گیر و مهارت پرسش، از جمله موارد مطرح در این روش است که مختصراً به شرح آنها می‌پردازیم.

الف) فرصت سؤال: بدون شک، در هر فعالیت آموزشی برای دانش‌آموزان سؤال‌هایی مطرح می‌شود که لازم است معلم به آنها پاسخ گوید. برای طرح این پرسش‌ها باید فرصت معینی در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد که به آن «فرصت سؤال» گفته می‌شود. معلم با توجه به روشی که تدریس می‌کند می‌تواند به دانش‌آموزان اعلام نماید که زمان طرح سؤال‌های آنها بعد از ارائهٔ هر مطلب یا در پایان هر درس است و به منظور اطمینان از عدم فراموشی دانش‌آموزان، به ایشان توصیه می‌کند تا سؤال‌های خود را یادداشت کرده. در زمان مقرر مطرح کنند.

نکات لازم در به‌کارگیری فرصت سؤال

- ۱- دانش‌آموز را برای سؤال کردن تشویق کنید و نشان دهید که سؤال هر کس مهم است.
- ۲- زمینهٔ سؤال‌ها و مدت آن را مشخص کنید.
- ۳- سؤالات مهم را توضیح دهید تا دانش‌آموزان دیگر منظور سؤال‌کننده را درک کنند.
- ۴- گاهی ممکن است سؤال مطرح شده چندان ربطی به موضوع نداشته باشد که در این صورت، به‌جای تذکر این موضوع، بهتر است سؤال جدیدی که مشابه پرسش سؤال‌کننده بوده و با موضوع

مرتبط است، از سوی خود معلم مطرح شود.

ب) پرسش‌های پی‌گیر: این پرسش‌ها توسط معلم و به شکل منظم و پی‌درپی و بلافاصله پس از نخستین پاسخ دانش‌آموز مطرح می‌شود. هدف از پرسش‌های پی‌گیر، راهنمایی دانش‌آموزان برای رسیدن به پاسخ مورد نظر است. در حقیقت، با این‌گونه سؤال‌ها، معلم ذهن دانش‌آموز را تحریک می‌کند؛ در نتیجه، توجه دانش‌آموز به پاسخ‌های خود بیشتر می‌شود و با تمرکز حواس و تفکر زیاده‌تر مسئله را مورد بررسی قرار می‌دهد و پاسخ‌هایی را که ناشی از تفکر عمیق‌تر و پخته‌تر است، ارائه می‌دهد. استفاده از این فن موجب می‌شود که دانش‌آموز به تدریج به سطوح بالاتر یادگیری برسد. پرسش‌های پی‌گیر، دانش‌آموز را یاری می‌دهد تا پرسش‌های خود را روشن‌تر، صحیح‌تر، دقیق‌تر و عمیق‌تر بیان کند. در طرح پرسش‌های پی‌گیر، لازم است معلم از سؤال‌های ساده شروع کند و به تدریج به طرح سؤال‌های پیچیده‌تر بپردازد.

مثال: یکی از مباحث کتاب که در آن معلم می‌تواند از پرسش‌های پی‌گیر استفاده کند، تورم است: معلم: حتماً شنیده‌اید که حدود ۲۰ الی ۳۰ سال قبل، فردی که ۲۰۰۰ تومان حقوق می‌گرفت می‌توانست به راحتی زندگی کند و همهٔ مخارج خود را تأمین کند اما در حال حاضر با ۵۰۰/۰۰۰ تومان هم نمی‌تواند زندگی خود را تأمین کند. چرا؟

دانش‌آموز: به علت تورم

معلم: تورم یعنی چه؟

دانش‌آموز: زمانی است که اجناس گران شود یا قدرت خرید پول پایین بیاید.

معلم: بیشتر توضیح دهید. چگونه قدرت خرید پول پایین می‌آید؟

دانش‌آموز: وقتی قیمت کالاها و اجناس افزایش می‌یابد، باید پول بیشتری برای خرید آنها

پرداخت. در واقع، ارزش پول کم می‌شود و قدرت خرید آن پایین می‌آید.

معلم: آیا اگر به همان نسبت که قیمت کالاها افزایش می‌یابد، درآمد مردم هم بالا رود، قدرت

خرید آنها و میزان مصرفشان کم می‌شود؟

دانش‌آموز: خیر

معلم: بیشتر توضیح دهید.

دانش‌آموز: مثلاً، اگر قیمت کالاها ده درصد افزایش یابد و درآمد مردم نیز ده درصد بالا برود،

آنگاه مردم با درآمد جدید می‌توانند همان مقدار کالاها را که قبلاً می‌خریدند، خریداری کنند.

معلم: آیا با توجه به آنچه گفتی، می‌توانی بگویی که افزایش سالیانهٔ حقوق کارمندان، کارکنان

دولت و مؤسسات خصوصی بر چه اساسی صورت می‌گیرد؟
دانش آموز : معمولاً در هر سال دولت حقوق کارمندان خود را متناسب با نرخ تورم سال قبل افزایش می‌دهد تا قدرت خرید آنان و در نتیجه، سطح زندگی آنها حفظ شود.

— روش توضیحی : Expository teaching

این روش یکی از قدیمی‌ترین روش‌های تدریس است و از طریق انتقال مستقیم اطلاعات به دانش‌آموزان با استفاده از مطالب کتاب یا از طریق سخنرانی انجام می‌گیرد. از آنجا که معمولاً بیشتر مطالب کتاب‌های درسی با شیوه توضیحی نوشته می‌شود، معلم نیز اکثراً این شیوه را برای تدریس برخی از مطالب انتخاب می‌کنند. در این روش، معلم با توضیحات خود هم اصول و هم راه‌حل فهم حقایق را ارائه می‌نماید و از دانش‌آموزان درخواست کشف حقایق را نمی‌کند. هرچند کارشناسان به‌تنهایی این روش را به‌دلیل عدم مشارکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های یاددهی — یادگیری چندان موفق نمی‌دانند اما با توجه به ویژگی برخی مباحث و عدم امکانات مورد نیاز، چاره‌ای جز استفاده از این روش ندارند. در درس اقتصاد برای تدریس برخی مطالب (از قبیل تجارت جهانی، صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی، سازمان تجارت جهانی و...) می‌توان از این روش استفاده کرد.

توصیه‌هایی برای اجرای روش توضیحی

- ۱- بهتر است معلم فقط نکات اصلی، مبهم و مشکل را برای دانش‌آموزان توضیح دهد.
- ۲- توضیح به‌صورت کوتاه و ساده بیان شود.
- ۳- هنگام توضیح دادن از مثال‌ها، تصاویر، فیلم و سایر وسایل موجود استفاده شود.
- ۴- بهتر است نکات و نتایج فرعی موضوع به‌صورت سؤال برای دانش‌آموزان مطرح شده و با مشارکت آنها استنتاج شود.

مثال : تدریس درس تجارت بین‌الملل به روش توضیحی

در دنیا هیچ کشوری وجود ندارد که نیازهای متنوع خود را از طریق مبادله بین‌المللی تأمین نکند. وجود کالاهای خارجی، مراکز صادرات و واردات، آمار و ارقام مربوط به میزان صادرات و واردات و... در هر کشور مؤید این امر است.

در گذشته، تجارت بین‌الملل به‌دلیل موانعی که وجود داشت، در حد بسیار محدودی انجام می‌گرفته است. موانع تجارت بین‌الملل در گذشته عبارت بود از :

الف) موانع قانونی : در گذشته که مناطق مختلف تحت نفوذ حاکمان محلی بود، هر حاکم در منطقه خود، مقرراتی را وضع می‌کرد. این مقررات یا تاجر را مجبور می‌کرد که بخش عمده‌ای از درآمد

و سود خود را به حاکم پرداخت نماید یا این که به نفعش بود تا از این کار صرف نظر کند.
(ب) ناامنی: دزدها و راهزنان معمولاً کالاهای تاجران را به غارت می‌برند، حتی، گاهی جان آنان نیز به خطر می‌افتاد.

(پ) ابتدایی بودن وسایط حمل و نقل و پرهزینه بودن جابه‌جایی کالاها: در گذشته، معمولاً راه‌ها بسیار ناهموار و قدیمی و وسایط حمل و نقل نیز ابتدایی و عمدتاً متکی بر نیروی حیوانات بوده‌اند؛ به همین علت تنها حمل و نقل و تجارت برخی از کالاها (مثل کالاهای فاسد نشدنی و کم حجم اما گران قیمت) سودمند بوده است.

(ت) ضعف دولت‌ها: ضعف دولت‌ها را از بُعد داخلی و خارجی می‌توان مورد بحث قرار داد.
— از بُعد داخلی: ضعف دولت زمینه اقدامات خودسرانه حاکمان محلی یا فعالیت راهزنان و دزدها را فراهم می‌کرد.

— از بُعد خارجی: اختلاف بین دولت‌ها اغلب مانع انجام فعالیت‌های تجاری می‌شد.
— روش طرح (پروژه)

روش پروژه کاربرد عینی مهارت حل مسائل است. در این شیوه، کار بیشتر به میل و علاقه فردی شاگرد بستگی دارد و رقابتی در بین نیست؛ یعنی، خلاقیت و یادگیری به صورت فرد مدار است. معلم موضوعی را انتخاب می‌کند و به دانش‌آموزان محول می‌کند تا در خصوص آن مطالعه و تحقیق کنند و نتیجه کار را به صورت گزارش ارائه دهند.

برای مثال می‌توان بحث آشنایی با استقلال اقتصادی از دیدگاه قانون اساسی را انتخاب کرد تا با توجه به متن قانون اساسی، قوانین و مواردی را که به اداره اقتصادی جامعه ارتباط دارند، خود بیابند و در آن زمینه گزارش تهیه کنند. البته لازم است معلم هدف، مراحل و نحوه کار را به دانش‌آموزان یاد دهد و در نهایت، روی کار آنان قضاوت کند. مزیت این روش در این است که چون دانش‌آموز خود به تحقیق می‌پردازد و یادگیری عمیق خواهد بود. برای انجام فعالیت‌هایی که توصیه شده است، در خارج از مدرسه انجام پذیرد بهتر است این روش به کار گرفته شود.

— گزارش‌نویسی و شیوه آن

گزارش دادن یعنی ارائه اطلاعات دسته‌بندی شده در مورد یک مسئله به کسی که از آن اطلاعات بی‌خبر است؛ بنابراین، کسی که جریان یک فیلم یا چگونگی انجام یک بازی فوتبال را برای دوستانش تعریف می‌کند یا یک یادداشت یا نامه‌ای را به دیگری می‌نویسد، در حقیقت یک گزارش را ارائه کند. مراحل گزارش‌نویسی: تهیه یک گزارش دارای چند مرحله است که به ترتیب عبارت‌اند از:

۱- گردآوری اطلاعات

معمولاً کسی که گزارشی را می‌شنود، انتظار دارد اطلاعات کامل و دقیقی در مورد موضوع گزارش دریافت کند؛ از این رو، اولین قدم در تهیه گزارش، جمع‌آوری و تنظیم اطلاعات است.

۲- تهیه طرح گزارش

پس از گردآوری و تنظیم اطلاعات، باید طرح گزارش نوشته شود. طرح گزارش، در حقیقت، همان چارچوب کلی و تقسیم‌بندی متن گزارش است.

۳- تهیه قسمت‌های مقدماتی

الف) جلد : جلد گزارش باید از یک رنگ تهیه شود. معمولاً روی جلد عنوان گزارش، عنوان درس، نام تهیه‌کننده گزارش، تاریخ تهیه گزارش، نام مؤسسه آموزشی و نام دبیر نوشته می‌شود.

ب) بعد از جلد : یک صفحه سفید و پس از آن، صفحه عنوان - یعنی صفحه‌ای که همه اطلاعات روی جلد عیناً در آن صفحه نوشته می‌شود - می‌آید.

پ) فهرست مطالب : رئوس مطالبی که در گزارش آمده با ذکر شماره صفحات، تحت عنوان فهرست مطالب یا فهرست مندرجات ذکر می‌شود.

۴- تهیه پیش‌نویس متن گزارش (شامل : چکیده، مقدمه، مطالب اصلی با تقسیم‌بندی موضوعی، نتیجه‌گیری، منابع و مآخذ)

۵- اصلاح پیش‌نویس از نقطه نظر انشایی و دستوری (جهت بهبود شکلی مطالب)

۶- خواندن گزارش اصلاح شده با دید انتقادی (جهت بهبود محتوایی مطالب)

۷- تایپ کردن متن گزارش :

الف) چکیده : در ابتدای گزارش، شرح مختصری از گزارش و نتایجی که از تحقیق به دست آمده است، ارائه می‌شود.

ب) مقدمه : پس از چکیده، مقدمه می‌آید. در مقدمه، معمولاً علت انتخاب موضوع و اهمیت آن، هدف از تحقیق و روش تحقیق به طور خلاصه ذکر می‌شود.

پ) متن گزارش : متن گزارش شامل مطالب اصلی است که محقق در پی بیان آنهاست. معمولاً متن گزارش به چندین قسمت تقسیم شده و عنوان‌گذاری می‌شود. عنوان‌ها از اصلی به فرعی تقسیم‌بندی شده و با حروف متفاوت نوشته می‌شود. تقسیم‌بندی متن گزارش می‌تواند براساس ترتیب منطقی موضوعات، ترتیب زمانی موضوعات، اهمیت موضوعات، اصلی و فرعی بودن موضوعات و نظایر آن انجام گیرد.

ت) نتیجه‌گیری: لازم است در پایان گزارش یک جمع‌بندی از مطالب و نتایج گزارش ارائه شود. در این جمع‌بندی، معمولاً ابتدا مروری بر مطالب همهٔ قسمت‌های اصلی صورت می‌گیرد و سپس نتایج کل گزارش ارائه می‌شود. می‌توان برخی پیشنهادات مفید، در جهت انجام یک تحقیق کامل‌تر دربارهٔ همین موضوع یا در مورد انجام اقداماتی راجع به آن، را در پایان جمع‌بندی و نتایج اضافه کرد.

ث) منابع و مآخذ: در انتهای گزارش نیز فهرست منابع و مآخذی که گزارش به کمک آنها تهیه شده است، ذکر می‌شود.

نویسندهٔ گزارش دربارهٔ مطالب گزارش مسئولیت دارد؛ از این رو، از نظر صحت مطالب، اعتبار منابع، درستی انشا و تنظیم صحیح آن لازم است نکاتی را رعایت کرد تا گزارش به‌نحو مطلوب تهیه شود. این نکات عبارت‌اند از:

- هدف گزارش مشخص باشد و در تمامی متن دنبال شود.
- مطالب آن تازه و دست اول باشد.
- اطلاعات سنجیده و دقیق باشد و با حقیقت تطبیق کند و در مواردی که از منبع خاصی برگرفته شده است، اطلاعات کتاب‌شناختی منبع در پاورقی یا در پایان گزارش ذکر شود.
- به حل مسئله کمک کند و جوابگوی آن باشد.
- پاورقی برای نکاتی که لازم است تهیه شود.
- نکات دستوری در آن رعایت شود.

۸- تهیه نسخهٔ کامل گزارش

۹- بررسی گزارش تایپ شده و تصحیح آن

۱۰- جلد

– روش حل مسئله

زمانی که یادگیرنده با موقعیتی مواجه می‌شود که نمی‌تواند با استفاده از اطلاعات و مهارت‌هایی که دارد، برای آن پاسخ درستی ارائه دهد یا این که راه رسیدن به هدف مورد نظرش را نمی‌داند، می‌گوییم با یک مسئله روبه‌روست؛ در نتیجه، می‌توان گفت حل مسئله عبارت است از تشخیص و کاربرد دانش و مهارت‌هایی که منجر به پاسخ درست یادگیرنده به موقعیت پیش آمده یا رسیدن او به هدف مورد نظرش می‌شود.

مراحل اجرای حل مسئله: معلمی که می‌خواهد این روش را به کار گیرد باید به نکات زیر

توجه نماید:

۱- از آنجا که در روش حل مسئله هدف این است که دانش‌آموز خود راه حل مسئله را کشف کند، پس از طرح مسئله، معلم نتیجه نهایی حاصل از حل مسئله را برای دانش‌آموز توصیف می‌کند به گونه‌ای که جواب و راه حل مسئله را دربر داشته باشد.

مثال: با توجه به نیازهای نامحدود و امکانات محدودی که در اختیار داریم، چرا علم اقتصاد را می‌آموزیم؟

۲- باید اطمینان حاصل کرد که دانش‌آموز قبل از طرح مسئله، مفاهیم مربوط را بداند.

به‌عنوان مثال، در اینجا (مثال بالا) مفاهیم نیاز و امکانات را بداند.

۳- باید شرایطی را فراهم ساخت تا دانش‌آموز مفاهیم مربوط را به یاد بیاورد؛ به‌عنوان مثال، می‌توان از او خواست تا مواردی از نیازهای انسان را برشمارد و با تأمین هر یک از نیازها به ذکر نیازهای بعدی که احساس خواهد شد، بپردازد تا نهایتاً، نامحدود بودن نیازها را بازگو کند. سپس برخی امکانات محدود را با توجه به مصارف متعدد آن نام ببرد و محدودیت‌ها را با توجه به امکاناتی که در اختیار دارد، فهرست کند.

۴- در این مرحله، معلم باید نکاتی را که به حل مسئله کمک می‌کند برای دانش‌آموز توضیح دهد تا به کمک آن بتواند مسئله مورد نظر را حل کند و از هرگونه راهنمایی مستقیم که منجر به حل مسئله شود پرهیز نماید؛ به‌عنوان مثال، از او خواسته شود تا با توجه به محدودیت امکانات و نامحدود بودن خواسته‌ها، پیشنهادهایی ارائه دهد. سپس این پیشنهادها به کمک معلم هدایت شود تا به این نتیجه برسد که علم اقتصاد می‌تواند راه حل مناسب را ارائه دهد.

۵- در پایان از دانش‌آموز خواسته شود تا چگونگی حل مسئله را به‌طور کامل نمایش دهد یا مسائل جدیدی را مطرح کند و مراحل حل آن را مطابق مسئله قبل توضیح دهد؛ به‌عنوان مثال: مصرف‌کنندگان در مقابل تغییرات قیمت چه رفتاری از خود نشان می‌دهند؟

سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

به منظور آگاهی هرچه بیشتر از ضوابط و معیارهای سنجش و ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در درس اقتصاد، برخی مواد آیین‌نامه آموزش دوره سه ساله متوسطه روزانه را مورد مطالعه قرار می‌دهیم:

ماده (۴۳) **تعریف و اهداف:** ارزشیابی، داوری و قضاوت در مورد آموخته‌ها و تغییر رفتار دانش‌آموز برای نیل به اهداف آموزشی و پرورشی است که این امر از طریق سنجش و اندازه‌گیری حاصل

می‌شود. ارزش‌یابی بخش جدایی‌ناپذیر فرآیند یاددهی - یادگیری است و در موقعیت‌های مختلف و متعدد انجام می‌گیرد.

ارزش‌یابی در آموزش متوسطه به منظور تحقق اهداف زیر انجام می‌شود:

۱- بررسی و تعیین میزان پیشرفت آموزشی و پرورشی و تغییرات رفتاری دانش‌آموز؛
۲- آگاه کردن دانش‌آموز از میزان پیشرفت آموزشی و پرورشی خود و آگاهی اولیای وی از وضعیت تحصیلی فرزندشان؛

۳- تشخیص نارسایی‌های یادگیری دانش‌آموز و برنامه‌ریزی به منظور رفع آنها؛

۴- تشخیص استعداد و علاقه دانش‌آموز به منظور راهنمایی آنان در امور شغلی و تحصیلی آینده؛

۵- تقویت انگیزه و روحیه تلاش و ایجاد رقابت‌های سالم در دانش‌آموز؛

۶- سنجش کیفیت و محتوای برنامه‌ها و عوامل مؤثر در آموزش از طریق تحلیل نتایج ارزش‌یابی‌ها به منظور یافتن نارسایی‌ها و رفع آنها؛

۷- حصول اطمینان از تحقق شرایط لازم در دانش‌آموز به منظور ارتقا یافتن به مراحل تحصیلی یا سطوح مهارتی بالاتر.

ماده ۴۴: ارزش‌یابی از آموخته‌های دانش‌آموز در هر درس به سه صورت ورودی، تکوینی و پایانی و با اهداف مشخص شده زیر به عمل می‌آید:

الف) ارزش‌یابی ورودی (آغازین): به منظور آگاهی از توانایی‌ها و آمادگی‌های قبلی دانش‌آموز برای شروع مناسب فرآیند یاددهی - یادگیری و جبران نارسایی‌ها و کاستی‌های احتمالی دانش‌آموز، در آغاز سال تحصیلی به وسیله معلمان انجام می‌گیرد.

ب - ارزش‌یابی تکوینی (مستمر): به منظور تقویت اعتماد به نفس، تحکیم آموخته‌های دانش‌آموز، آگاهی معلمان از نقاط قوت و ضعف درسی و نحوه عملکرد دانش‌آموز در فرآیند یاددهی - یادگیری و پرورش روحیه تحقیق، تفکر، تلاش، ابتکار و فعالیت‌های گروهی، تدارک بازخورد مناسب به معلمان، دانش‌آموزان، اولیا و اتخاذ روش‌های مناسب به منظور بهبود فرآیند یاددهی - یادگیری انجام می‌شود.

پ - ارزش‌یابی پایانی (تراکمی): به منظور حصول اطمینان از میزان تحقق هدف‌های آموزشی و پرورشی و حصول اطمینان لازم برای احراز شرایط قبولی در هر درس انجام می‌گیرد.

ماده ۴۵: ارزش‌یابی تکوینی به صورت مستمر از نحوه مشارکت دانش‌آموز در فعالیت‌های یاددهی - یادگیری و به شیوه‌های گوناگون و با تکیه بر آزمون‌های کتبی، شفاهی، عملی، بررسی تکالیف

فردی و گروهی، فهرست واری (چک لیست) مشاهده رفتار، میزان فعالیت، تلاش، ابتکار، خلاقیت و... انجام می‌گیرد و نمره این ارزش‌یابی‌ها در هر ماده درسی در هر سال تحصیلی در دو نوبت تعیین و منظور می‌شود.

تبصره: برای درس‌هایی که در دوره تابستانی ارائه می‌شود و درس‌هایی از شاخه فنی و حرفه‌ای که فقط در طول یک نوبت ارائه می‌شود، نمره ارزش‌یابی مستمر فقط یک بار تعیین و منظور می‌شود.

ماده ۴۶: ارزش‌یابی پایانی در طول سال تحصیلی در دو نوبت اول و دوم انجام می‌شود. ارزش‌یابی پایانی نوبت اول از حدود پنجاه درصد اول محتوای برنامه درسی در دی ماه و ارزش‌یابی پایانی نوبت دوم از تمامی محتوای برنامه درسی در خردادماه به عمل می‌آید.

تبصره ۱: ارزش‌یابی پایانی دوره تابستانی، شهریورماه، دی‌ماه و همچنین امتحانات نهایی و درس‌های غیرحضور از کلیه محتوای برنامه درسی به عمل می‌آید.

ماده ۵۱: نمرات ارزش‌یابی‌های تکوینی و پایانی هر نوبت از امتحانات داخلی را باید به وسیله معلم مربوط، بدون خدشه و قلم خوردگی در برگ ریز نمرات ثبت شود و پس از امضا و درج تاریخ بلافاصله به دفتر واحد آموزشی تحویل گردد. نمرات ارزش‌یابی تکوینی باید دو هفته قبل از شروع امتحانات پایانی و نمرات ارزش‌یابی پایانی باید حداکثر یک هفته بعد از انجام امتحانات هر درس در آن نوبت، به دفتر واحد آموزشی تحویل داده شود.

تبصره: نمرات ارزش‌یابی مستمر باید در طول هر نوبت و قبل از امتحانات پایانی به اطلاع دانش‌آموز و ولی او برسد.

ماده ۵۵: نمره هر درس در نوبت اول از مجموع نمره ارزش‌یابی مستمر با ضریب ۱ و نمره ارزش‌یابی پایانی با ضریب ۲ و در نوبت دوم از مجموع نمره ارزش‌یابی مستمر با ضریب ۱ و نمره ارزش‌یابی پایانی با ضریب ۶ به دست می‌آید. نمره سالانه هر درس برابر جدول زیر محاسبه می‌شود:

نوبت اول		نوبت دوم		نمره سالانه
نمره ارزش‌یابی مستمر	نمره ارزش‌یابی پایانی	نمره ارزش‌یابی مستمر	نمره ارزش‌یابی پایانی	مجموع نمرات ارزش‌یابی‌ها
ضریب ۱	ضریب ۲	ضریب ۱	ضریب ۶	با ضریب تقسیم برده

۵۵-۱: نمره هر درس در دوره تابستانی از مجموع نمره ارزش‌یابی مستمر با ضریب ۱ و نمره ارزش‌یابی پایانی با ضریب ۴ به شرح جدول زیر محاسبه می‌شود:

نمره ارزش‌یابی مستمر	نمره ارزش‌یابی پایانی	نمره درس دوره تابستانی
ضرب ۱	ضرب ۴	مجموع نمرات ارزش‌یابی‌ها با ضرب تقسیم بر پنج

ماده ۵۶: نمره هر یک از امتحانات پایانی و ارزش‌یابی‌های مستمر دانش‌آموز در هر درس از صفر تا بیست است.

امتحان

امتحان وسیله یا روشی است که در آن، آزمون‌کننده با تعدادی پرسش، که به صورت گزینش تصادفی از جامعه پرسش‌ها به عمل آمده است، میزان تحقق اهداف را به صورت کمی بر روی آزمون‌شونده می‌آزماید. امتحان اقتصاد را می‌توان به صورت عملی، کتبی یا شفاهی انجام داد.

در امتحان عملی، دانش‌آموزان می‌توانند نحوه صحیح پرکردن فرم‌های چک و سفته را انجام دهند یا نحوه دریافت وام از بانک، انتخاب سهام شرکتی خاص، خرید سهام و... را نمایش دهند. همچنین، جداول و نمودارهای مربوط به مباحث مطرح شده را ترسیم نمایند.

امتحان شفاهی اغلب در ارزش‌یابی تشخیصی یا پایانی، قبل و پس از یک جلسه تدریس به کار گرفته می‌شود. امتحان شفاهی در صورتی که در حضور سایر دانش‌آموزان انجام شود، نوعی تمرین نیز تلقی می‌شود. آزمون کتبی وسیله‌ای عینی و محاسبه شده برای اندازه‌گیری میزان تحقق اهداف مورد نظر است. با روش کتبی، معلم می‌تواند با طرح تعدادی سؤال در زمان معین دانش‌آموزان را ارزش‌یابی کند. متأسفانه، بیشتر معلمان پرسش‌های امتحانی را چند لحظه قبل از شروع آن طرح می‌کنند. این نوع پرسش‌های امتحانی غالباً هدف مشخصی ندارند و احتمالاً با محتوای مواد درسی نیز هماهنگ نیستند. هدف از برگزاری امتحان این است که مشخص شود معلم و دانش‌آموز تا چه اندازه به هدف‌های درس رسیده‌اند؛ بنابراین، نخستین گام در تهیه پرسش‌های امتحانی، شناخت هدف‌های کلی، جزئی و رفتاری هر درس بوده و گام دوم، دقت در طراحی و چگونگی تنظیم سؤالات است. بدین منظور توجه همکاران را به نکاتی چند در این خصوص جلب می‌کنیم.

برخی نکات لازم در تنظیم سؤالات

۱- تنظیم جدول بودجه کتاب درسی که شامل هدف هر درس، خلاصه‌ای از محتوا، درصد پرسش‌ها و تعداد آنهاست.

۲- تعداد پرسش‌های امتحانی به عواملی مانند نوع پرسش‌های امتحانی (عینی یا بسته پاسخ و انشایی یا بازپاسخ) سن و پایه تحصیلی شاگردان و بالاخره، مقدار زمانی که برای پاسخ‌گویی به پرسش‌ها پیش‌بینی شده است بستگی دارد.

۳- هر سؤال باید به اندازه‌گیری هدف رفتاری معینی که قابل مشاهده و اندازه‌گیری باشد پردازد.

۴- سؤال باید ضمن پرهیز از به‌کار بردن کلمات و افعال مبهم و کلی، به‌گونه‌ای نوشته شود که از نظر دانش‌آموزان مختلف دارای معنا و مفهوم یکسانی بوده و از هر نوع تعبیر و تفسیر شخصی مبرا باشد.

۵- سؤال باید دارای اعتبار و روایی باشد؛ منظور از اعتبار این است که سؤالات از دقت اندازه‌گیری و ثبات برخوردار باشند به‌طوری که فرضاً، اگر از دانش‌آموزی دو مرتبه امتحان از درس به عمل آمد، نمرات دو امتحان به هم نزدیک باشد و منظور از روایی این است که سؤالات در جهت اهداف کتاب اقتصاد باشد و چنانچه برای فهم مباحث درس، مواردی از علوم دیگر آورده شد، آن مورد به‌صورت سؤال مطرح نشود.

۶- تهیه پاسخ‌نامه و کلید سؤالات باید قبل از تصحیح و همزمان با طرح سؤال به‌صورت فهرست کاملی از تمامی مطالبی که انتظار می‌رود دانش‌آموزان در پاسخ بنویسند، تهیه شود و برای هر کدام با توجه به اهمیت آن نمره منظور گردد.

۷- پرسش‌ها برحسب نوع (صحیح و غلط، چند گزینه‌ای، انشایی و...) دسته‌بندی شده و سؤال‌های هم‌نوع با هم آورده شوند.

۸- پرسش هر کدام از دسته‌های یاد شده براساس مشابهت محتوا پشت سر هم نوشته شوند.

۹- پرسش‌ها به منظور ایجاد دلگرمی آزمایش‌شوندگان، تا حد امکان، از آسان به مشکل مرتب شوند.

۱۰- پرسش‌ها طوری نوشته شود که کار خواندن آنها تسهیل گردد (خط خوانا، رعایت فاصله و ذکر علائم لازم مثل نقطه، علامت سؤال و...) و از گمراه کردن آزمایش‌شوندگان پرهیز شود.

انواع پرسش‌های امتحانی

پرسش‌های امتحانی کتبی را معمولاً به دو صورت می‌نویسند: ۱- پرسش‌های عینی و ۲- پرسش‌های انشایی.

۱- پرسش‌های عینی: این پرسش‌ها دارای انواعی هستند که به شرح هر یک از آنها می‌پردازیم:

الف) پرسش‌های چندگزینه‌ای : در این نوع پرسش‌ها از دانش آموز خواسته می‌شود که پاسخ صحیح را از بین تعدادی پاسخ انتخاب کند؛ مثال :

۱- اصلی‌ترین سیاست‌هایی که دولت‌ها برای سامان دادن به وضعیت اقتصاد کشور یا کنترل تورم اعمال می‌کنند، کدام‌اند؟

الف) سیاست‌های اجتماعی و سیاست‌های تورمی

ب) سیاست‌های پولی و سیاست‌های مالی

پ) سیاست‌های پولی و سیاست‌های بانکی

ت) سیاست‌های مالی و سیاست‌های مالیاتی

۲- هرگاه جامعه‌ای با روش بهتر ظرفیت تولیدی خود را افزایش دهد، آن جامعه.....

است.

الف) رشد یافته

ب) در مسیر رشد گام برداشته

پ) توسعه یافته

ت) در مسیر توسعه گام برداشته

ب) پرسش‌های صحیح / غلط : جواب این‌گونه پرسش‌ها با علامت‌هایی از قبیل (ص، غ) یا هر نوع علامتی که قید شود، مشخص می‌گردد. پرسش‌های صحیح - غلط را به صورت‌های مختلف می‌توان طرح کرد؛ به‌عنوان مثال :

۱- نزولی بودن منحنی تقاضا، به این معنی است که با افزایش قیمت مقدار تقاضا افزایش می‌یابد.

ص غ

۲- اسناد اعتباری دیداری یا پول تحریری همانند پول نقد در معاملات مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ص غ

۳- در مبحث توسعه اقتصادی منظور از فقر، فقر مطلق است.

ص غ

پ) سوالات کامل کردنی : در این‌گونه پرسش‌ها جاهای خالی در یک عبارت با یک کلمه یا جمله کامل می‌شود؛ به‌عنوان مثال :

جملات زیر را با کلمه‌های مناسب کامل کنید.

۱- توسعه اقتصادی یک مفهوم ..... است و در بلند مدت تحقق می‌یابد.

۲- هر چه سطح عمومی قیمت‌ها افزایش یابد، قدرت خرید پول ..... می‌یابد.

ت) سوالات جورکردنی: در سوالات جورکردنی از دانش آموز خواسته می‌شود که بین هر مفهوم و تعریف صحیح آن یا توضیح مربوط به آن با یک بردار یا پاره‌خط ارتباط برقرار کند؛ به‌عنوان مثال:
- به‌وسیله بردار مشخص کنید هر یک از موارد جزء کدام دسته از مالیات‌ها قرار می‌گیرند؟

۲- سوالات انشایی: از آنجا که با آزمون‌های عینی نمی‌توان همه توانایی‌های دانش‌آموزان را اندازه‌گیری کرد و هنگامی که هدف اندازه‌گیری توانایی دانش‌آموزان در تنظیم فکر یا بیان مطالب و درک روابط اقتصادی باشد، آزمون‌های عینی کارایی خود را از دست می‌دهند و در این مواقع به طرح سوالات انشایی مبادرت می‌ورزند. در پرسش‌های انشایی، پاسخ‌گو در پاسخ دادن به پرسش‌ها تا حدی آزاد است. او به‌جای بازشناسی اطلاعات باید آنها را به یاد آورد و تجربیات خود را سازمان‌دهی کند.

در طرح پرسش‌های انشایی رعایت نکته‌های زیر الزامی است:

۱- پرسش‌ها متناسب با اهداف تعیین شده باشند.

- ۲- پرسش‌ها در حیطه‌های مختلف شناختی طرح شوند.
- ۳- پرسش‌ها متناسب با توانایی‌های فردی دانش‌آموزان باشند.
- ۴- از طرح پرسش‌های مبهم خودداری شود.
- ۵- از ترکیب کردن چند پرسش در قالب یک پرسش اجتناب شود.

طبقه‌بندی سطوح یادگیری در حیطه شناختی

یادگیری در قلمرو ذهن بیشتر با محتوای علمی و مهارت‌های ذهنی سر و کار دارد. می‌دانیم که امروزه تقریباً یک اتفاق نظر جهانی در مورد طبقه‌بندی سطوح یادگیری و تشخیص میزان پیچیدگی، در این قلمرو وجود دارد. از آن‌جا که در کلیه برنامه‌ریزی‌های درسی، تنظیم طرح درس‌ها و پرسش‌ها و آزمون‌های امتحانی و بالاخره، تحقیقات آموزشی بر مبنای این طبقه‌بندی صورت می‌گیرد، پیشنهاد آن است که همین الگو و سطوح ششگانه یادگیری آن در ارزیابی‌ها و تهیه پرسش‌های امتحانی به کار رود. بدیهی است هرگونه پرسشی که متناسب با هر کدام از سطوح زیر عنوان شود باید آموزش و ارائه درس نیز قبلاً در همان سطح صورت پذیرفته باشد؛ بدین معنی که نمی‌توان تنها در سطح دانش تدریس کرد و آموزش داد ولی در آزمون، سؤالاتی در سطح تجزیه و تحلیل عنوان نمود.

بحث تفصیلی این طبقه‌بندی در کتاب‌های مربوط به فنون تدریس و ارزش‌یابی آمده است. در این‌جا به ذکر تعاریف هر سطح و مثال‌هایی از کتاب اقتصاد می‌پردازیم:

سطح اول) بازگویی و دانش عمومی: از دانش آموز خواسته می‌شود اطلاعاتی را که از قبل به آنها عرضه شده است، بازشناسی کرده یا آنها را بازگو کند. این نوع پرسش بر حافظه متکی بوده و زیربنای یادگیری در سطوح دیگر است. طرح این پرسش‌ها خیلی آسان است ولی ارزش کمتری دارد؛

مثال:

- ۱- وظایف پول را ذکر کنید.
  - ۲- سفته جزء اسناد اعتباری کوتاه مدت است یا بلند مدت؟
  - ۳- برای محاسبه ارزش کل تولیدات جامعه چه روش‌هایی وجود دارد؟
- سطح دوم) درک و فهم:** در این سطح، دانش‌آموز تنها به دانستن واقعیت‌ها اکتفا نکرده بلکه انتزاعی‌تر فکر می‌کند. در این‌جا به تنظیم واقعیت‌ها در ذهن خود و درک رابطه میان علت و معلول‌ها نیازمند است. بدیهی است که فهمیدن مطالب از حفظ کردن آنها با ارزش‌تر بوده و در سلسله‌مراتب یادگیری سطح بالاتری را اشغال می‌کند؛

مثال :

- ۱- بانک مرکزی چگونه بر فعالیت بانک‌ها نظارت می‌کند؟
  - ۲- دلیل برتری نقش نیروی انسانی نسبت به سایر عوامل تولید چیست؟
  - ۳- انتخاب فلزات به‌عنوان پول، چه مزایا و چه مشکلاتی داشت؟
- سطح سوم) کاربرد : پرسش‌های کاربردی، از دانش آموز می‌خواهد اطلاعات و مفاهیم به‌خاطر سپرده شده و درک شده خود را در صحنه‌های جدید و ناآشنا یا در حل یک مسئله به‌کار گیرد. مهارت‌ها بر دو گونه‌اند : ذهنی و عملی یا کاربردی.

مثال :

- با اعدادی فرضی جدول عرضه و تقاضا را رسم و بر روی منحنی، نقطه تعادل را مشخص کنید.
- چهار نوع کالای واسطه‌ای را که در منزل شما وجود دارد، نام ببرید.
- ویژگی‌های پنج خانوار از اعضای فامیل خود را در جدولی مانند جدول زیر بنویسید.

جمعیت کل	خردسالان	بزرگسالان	سالخوردگان	فعالان شاغل	فعالان بیکار

سطح چهارم) تجزیه و تحلیل : پرسش‌های تحلیلی در سطح بالاتری از طبقه‌بندی قرار دارند و به‌وسیله آنها دانش آموز مجبور می‌شود به‌طور جدی و عمیق فکر کند. در سطح کاربرد، تأکید بر روی استفاده از معلومات قبلی است و در سطح تجزیه و تحلیل، علاوه بر به‌کار بستن معلومات قبلی باید فعالیت‌های ذهنی هوشمندانه بیشتری انجام داد. در این سطح، اغلب فعالیت‌های ذهنی متوجه تجزیه و تحلیل پدیده‌ها و رویدادها به عوامل و متغیرهای تشکیل دهنده آنهاست؛

مثال :

- ۱- چرا افراد باید در میان خواسته‌های خود به انتخاب دست بزنند؟
- ۲- چرا در اندازه‌گیری تولید کل جامعه، ارزش کالاهای واسطه‌ای محاسبه نمی‌شود؟

۳- کدام یک از عوامل تولید مهم تر است؟ چرا؟

سطح پنجم) ترکیب : منظور از سازندگی و خلاقیت بررسی داده‌ها و مفاهیم جزئی و ترکیب آنها برای رسیدن به یک مفهوم کلی، تصمیم‌گیری و نوآوری است. این فعالیت ذهنی ممکن است شامل پدید آوردن یک طرح، یک فکر ابداعی، یک فرضیه یا انجام یک مشکل‌گشایی و ارائه یک پیشگویی باشد؛
مثال :

۱- به نظر شما، استفاده از پول تحریری و کارت اعتباری به جای اسکناس، چه مزایایی برای جامعه دارد؟

۲- فرض کنید رئیس کل‌بانک مرکزی هستید. در شرایطی که قیمت‌ها رو به افزایش است، چه سیاست‌هایی را برای پیشگیری یا کاهش سرعت آن پیشنهاد می‌کنید؟

۳- فرض کنید از یک کارخانه موفق تولید لبنیات بازدید می‌کنید. با استفاده از کلمات بهره‌وری عوامل تولید (زمین، سرمایه و نیروی کار) و هزینه فرصت هر یک از عوامل، گزارشی را تهیه کنید.
سطح ششم) ارزش‌یابی و قضاوت : این سطح بالاترین و پیچیده‌ترین انتظارات ما را از یادگیری دربر می‌گیرد. در این جا، دانش آموز با استفاده از یادگیری‌های خود در سطوح پنجگانه قبلی و در نظر گرفتن معیارها و ضوابط مناسب و منطقی درباره یک مسئله و موضوعی علمی، اجتماعی و سیاسی اظهار نظر می‌کند یا دو فرضیه پیشنهادی و دو روش کار را مقایسه کرده و روی آنها داوری می‌کند؛ به طوری که صحیح را از غلط، خوب را از بد و بهتر را از بهترین تشخیص می‌دهد.

مثال :

۱- به نظر شما، تولیدکنندگان نان و مصرف‌کنندگان آن با رعایت چه نکاتی می‌توانند در کاهش دورریز آن مؤثر باشند؟

۲- به نظر شما، کشور ما با تولید چه کالاهایی می‌تواند از تجارت بین‌الملل سود ببرد؟

۳- دولت در سال‌های اخیر اقدام به سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی زیادی از جمله سدسازی کرده است. این سرمایه‌گذاری‌ها چه اهمیتی دارد؟